

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNDA ÖLÜM SİGORTASI

Dr. Namık HÜSEYİNLI

Dr. Semih AKTUĞ

Giriş

Kendisinden başkasını geçindirmekle yükümlü olanlar, başlarına erken bir ölüm veya ciddi ölçüde bir iş göremezlik geldiğinde onların yoksulluğa ve sefalete düşmeyeceğinden şüphe duymamak isterler. Ölüm ve doğum oranlarının çok düştüğü, hayat ümidinin yüksek olduğu ülkelerde, ölüm genellikle ölenin geride bıraktığı eşi, çocukları ve diğer yakınları için bir sorun oluşturmayabilmektedir. Bunun gibi ileri derecede yaşlanmış bir insanın ölümü yine geride bıraktığı kişiler için dul ve yetim kalmaları dışında ekonomik olarak bir kesinti yaratmayacaktır. Fakat ölüm sadece ileri derecede yaşlanmayla sınırlı kalmadığı gibi, diğer tehlikelerin, örneğin kazaların ve hastalıkların sebep olduğu ölümler, ölenin yakınları için bir sosyal güvenlik tehlikesi oluşturmaktadır.

Ölüm, sigortalı açısından, genel olarak çalışma gücünün kaybı anlamına geldiği için bir sosyal güvenlik riski olarak biyolojik riskler arasında sayılmaktadır. Diğer biyolojik riskler, hem sigortalı hem de geçindirmekle yükümlü olduğu kişiler açısından bir tehlike oluşturmasına rağmen, ölüm, sonuç olarak sadece ölenin yakınları ve özellikle kendi geçimlerini kendi güçleri ile sağlayamayacaklar açısından bir sosyal tehlikedir. Gerçekten, ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü, geride kalanlar bakımından tıpkı çalışma güçleri yok olmuş gibi bir sonuç doğurmaktadır. Dolayısıyla ölenin geride bıraktıklarına sürekli bir gelir sağlanması, kaybolan kazancın tekrar sağlanması yönünden önem taşımaktadır.

Bu düşüncelerle konu pek çok ülkenin sosyal güvenlik hukukunda da yer bulmuş ve ölüm sigortası olarak düzenlenmiştir. Bu incelemede de ölüm sigortası hem Türkiye hem de Azerbaycan sosyal güvenlik hukuku açısından değerlendirilmiştir.

I. Ölüm Sigortası Kavramı

Ölüm her insan için kaçınılmaz bir şey olduğuna göre, sigortalının gerek iş kazası ve meslek hastalığı sonucu, gerek bunlar dışında bir nedenle ölümü halinde geride kalan yakınları, sürekli bir gelir kaybına uğramaktadırlar. Ölüm sigortası, sosyal güvenlikte koruma birimi olarak aileyi esas almanın bir sonucudur.¹ Sigortalının ölümü ile normal geçim olanaklarını kaybeden geride kalan eşe, henüz çalışma yaşına gelmemiş çocuklarına ve sigortalının desteğiyle yaşamlarını sürdüren ana ve babaya kesilen gelirlerinin yerini alacak bir şekilde yardım yapılması gerekmektedir. İşte ölüm sigortası, sigortalının ölümü halinde geride kalanların, başka bir deyişle geçimi sigortalı tarafından sağlanan aile bireylerinin geleceklerini güvence altına almayı amaçlar. Bu gerekçeyle tüm sosyal güvenlik sistemlerinde ölüm, daha doğrusu geride kalanlar sigortası (survivor insurance) kurulmuş olup korumanın konusu ölenin geride bıraktığı aile bireyleridir.²

Doktrinde de ölüm sigortası, sigortalının geride kalan ve geçimi sigortalı tarafından sağlanan aile bireylerinin geleceklerini güvence altına almayı amaçlayan uzun vadeli sigorta türü olarak tanımlanmaktadır.³ Benzer şekilde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1944 yılında Philadelphia Konferansı metninde sosyal güvenlik tanımlanırken bu tedbirlerden biri gibi "ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksul kalması" da sayılarak ölüm sigortası sosyal güvenliğin temel sosyal tedbirlerinden biri gibi değerlendirilmiştir.⁴

II. Ölüm Sigortasından Yararlanma Şartları

1. Türk Hukukunda

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 32 ve 37. maddeleri arasında düzenlenmiş bulunan ölüm

¹ ALPER, Yusuf: Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar, 2. Baskı, İstanbul 1999, s. 269

² TUNCAY, Can/EKMEKÇİ, Ömer: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 14. Baskı, İstanbul 2011, s. 399

³ TUNCAY, Can/EKMEKÇİ, Ömer: Sosyal Güvenlik Hukuku'nun Esasları, İstanbul 2008, s. 389

⁴ SÜNGÜ, Yakup: "Sosyal Güvenlik Reformu'nun Gelir Dağılımı Üzerinde Etkisi", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 4, Ankara 2007, s. 47; Avrupa Birliği'nin sosyal güvenlik hukuku yaklaşımı da ölüm sigortasına ilişkin pek çok sözleşme ve düzenlemeyi ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. ARICI, Kadir: Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 1997, s. 146 vd. - CANIKLIOĞLU, Nurşen: 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997, s. 77 vd.

sigortasına ilişkin hükümler genel olarak **506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu** hükümlerine benzemektedir. Bununla birlikte Türk hukukunda ölüm sigortası ilk kez 1957 yılında 6900 sayılı Kanunla kurulmuş olup, 1964 yılında 506 sayılı Kanun kapsamına alınmıştır.⁵

a. Sigortalının Ölümü

Ölüm sigortasından yararlanmanın ilk koşulu, sigortalının ölümüdür. Ölüm sigortasından yararlanabilmek için ölümün şekli, nedeni ve yeri önemli değildir. Bununla birlikte sigortalının “iş kazası veya meslek hastalığı” dışında kalan herhangi bir nedenle, örneğin trafik kazası, cinayet, hastalık, kalp krizi, yaşlılık vs. sonucu, doğum sırasında ve hatta intihar sonucu ölmüş olması şart ve yeterlidir.⁶ 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre ölüm iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meydana gelmişse geride kalan hak sahiplerine kısa vadeli sigorta kollarından gelir bağlanacaktır (md. 16/1-c).

Ölüm, insanın beyin faaliyetlerinin durması ile gerçekleşmiş sayılmaktadır.⁷ Sigortalı hakkında ölüm karinesi söz konusu ise veya gaipliğine karar verilmişse ölümün gerçekleştiğinin kabulü gerekecektir.⁸

b. Belirli Bir Süre Sigortalı Olma, Prim Ödeme veya Kurumla İlişkili Olma

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda dört farklı durum öngörülmüştür (md. 32/2). Buna göre ölüm sigortasından yararlanma olanağı veren haller şunlardır:

i) En az 1800 gün malullük, yaşlılık, ölüm sigortası primi bildirilmiş olmalıdır. Burada prim ödeme gün sayısının doldurulmuş olması yeterlidir.

⁵ TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 399

⁶ TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 400

⁷ 1979 tarihli ve **2283 sayılı Organ ve Doku Alınması Aşılınması ve Nakli Hakkında Kanun** da tıbbi ölümü esas almaktadır. Ancak tıbbi ölümden biyolojik ölüm anlaşılırmaktayken, bu kıstasın yetersizliği karşısında beyin ölümü kullanılmaya başlanmıştır. GÜZEL, Ali/OKUR, Ali Rıza/CANIKLIOĞLU, Nurşen: Sosyal Güvenlik Hukuku, 12. Baskı, İstanbul 2009, s. 551

⁸ GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU: s. 551; YORULMAZ, Çiğdem: “Ölüm Sigortası”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 68, Sayı: 2010/3, Ankara 2010, s. 293; CANIKLIOĞLU: s. 16

ii) Madde 4/a bendine tabi sigortalılar için, her türlü borçlanma süreleri hariç, en az beş yıldan beri sigortalı bulunup toplam 900 gün malullük, yaşlılık, ölüm sigortası bildirilmiş olmalıdır. Yalnızca madde 4/a bendi kapsamına giren sigortalılar için geçerli olan bu durumda, hem 5 yıllık sigortalılık süresi ve hem de 900 günlük prim ödeme gün sayısı koşulunun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Öte yandan bu koşulların yerine getirilmesinde, her türlü borçlanma süresi dikkate alınmayacaktır.

iii) Madde 47'de belirtilen sebeplerle kazaya uğramış, malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı almakta iken ölüm olayının vuku bulması hali ile, malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanmış olup henüz işlemleri tamamlanmamış iken ölüm olayı gerçekleşmiş olmalıdır.

iv) Bağlanmış olan malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı, sigortalı olarak çalışmaya başlamaları nedeniyle kesilmiş durumda iken ölüm olayı meydana gelmiş olmalıdır.⁹ Ayrıca madde 41-b'ye göre sigortalı sayılanların geride kalanlarına aylık bağlanabilmesi için ölen sigortalının genel sağlık sigortası dahil herhangi bir prim borcunun olmaması veya ödenmesi şarttır.

Yukarıda sayılan şartlardan birini taşıyan sigortalının ölümü halinde, hak sahipleri ölüm sigortası yardımlarından yararlanma imkânına sahip olurlar. Buna karşılık Doktrinde ölümün ne zaman geleceği belli olmadığı için henüz prim şartını tamamlamadığı bir dönemde ölen sigortalının hak sahiplerini bu sosyal güvenlik tehlikesinin zararları ile baş başa bırakmanın doğru olmadığı, bu nedenle ölüm sigortasında prim şartı aranmaması gerektiği de ileri sürülmüştür.¹⁰

c. Sigortalının Hak Sahipleri Olma Şartı

Sigortalı öldüğü zaman, muhtaç duruma düşen hak sahiplerinin kimler olduğu, toplumun aile kavramını nasıl tanımladığı ile yakından ilgilidir. Bu tanım geniş tutulduğu ölçüde hak sahipleri olarak sosyal güvenlik garantisi sağlananların kapsamı genişlemektedir.¹¹

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun madde 3/7. bendinde ise hak sahibi, "sigortalının veya sürekli iş göremezlik geliri ile malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık

⁹ TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 400 vd.; TUNCAY/EKMEKÇİ: 2008, s. 390

¹⁰ TUNCAY, Can: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 9. Baskı, İstanbul 2000, s. 296

¹¹ ALPER: s. 269

aylığı almakta olanların ölümü halinde gelir veya aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına hak kazanan eş, çocuk, ana ve babası olarak” tanımlanmıştır.

5510 sayılı Kanununun 34. maddesinde ise ölüm sigortasına ilişkin hükümlerinin uygulanmasında; “sigortalının dul eşi”; “sigortalı tarafından evlat edinilmiş, tanınmış veya soy bağı düzeltilmiş ya da babalığı hükme bağlanmış ve ölümünden sonra doğmuş olanlar da dahil olmak üzere, bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan ve kendi çalışmalarından dolayı gelir ve aylık bağlanmamış olan çocuklarından”; “18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını ve yüksek öğrenim görüyorsa 25 yaşını doldurmamış olanlar”; “yaşları ne olursa olsun, çalışma gücünün en az %60’ını kaybetmiş durumda malul olanlar”; “yukarıda belirtilen yaşları doldurmuş olmakla beraber evli olmayan, sonradan boşanan veya dul kalan kızlar”; “her türlü kazanç ve irattan elde ettiği geliri asgari ücretin net tutarından az olan ve diğer çocuklarından bağlanan gelir ve aylıklar hariç olmak üzere, Kurumdan gelir veya aylık bağlanmamış bulunan ana ve babası” hak sahibi sayılmaktadır.¹²

2. Azerbaycan Hukukunda

Azerbaycan ve diğer eski Sovyetler Birliği ülkelerinde uzun vadeli sigorta kolları “emeklilik hukuku” olarak adlandırılmaktadır. Yaşlılık, maluliyet ve ölüm sigortasını kapsayan emeklilik sistemi 2006 tarihli “**Emeklilik Hakkında Kanun**”¹³ kapsamında düzenlenmektedir.

12 Kasım 1995 tarihli Azerbaycan Anayasasının 2. kısmının 3. bölümü temel haklar, özgürlükler ve ödevleri düzenlemiş ve bu bölümde liberal-demokratik rejimlerin anayasalarında ve milletlerarası temel insan hakları belgelerinde yer alan hak ve özgürlüklere yer verilmiştir.¹⁴ Anayasanın bu bölümünde 38. madde ile sosyal güvenlik hakkı ve maddenin 3’ncü bendinde ise diğer sigorta kolları ile birlikte ölüm sigortası düzenlenmiştir.

Emeklilik Hakkında Kanunda (EHK) düzenlenen emeklilik sisteminin üç ayağından biri olan ölüm sigortası aile reisinin ölümü durumunda himayesinde bulunan çalışma gücünden yoksun aile

¹² TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 402 vd.; GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU: s. 557 vd.

¹³ “Emek Pensiyaları Hakkında Kanun”

¹⁴ GÖNENÇ, Levent: “Azerbaycan Anayasası Üzerine Notlar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 47, Sayı: 1-4, 1998, s. 185-220

bireyleri için ödenen aylık sigorta yardımı olarak ifade edilmiştir.¹⁵ Azerbaycan hukukunda Türk hukukundan farklı olarak Kanunda “sigortalı” değil, “aile başçısı” ibaresi yer almaktadır.

Ölüm sigortası önce 23 Eylül 1992 tarihli “**Vatandaşların Emekliliğinin Temini Hakkında Kanun**” ile düzenlenmiş ve Sovyetler Birliği'nin aynı isimli Kanunu esasında hazırlanarak ülkede diğer sigorta kolları ve sigorta yardımına hak kazanan vatandaşlara sosyal koruma sağlamıştır. 07 Şubat 2006 tarihli Emeklilik Hakkında Kanun yürürlüğe girdikten sonra bu Kanun kapsamında sadece uzun vadeli sigorta kolları düzenlenerek primli ve primsiz rejimi ayrımı yapılmıştır. Kısa vadeli sigorta kolları ve primsiz rejim kapsamına giren yardımlar ise “**Sosyal Muavenetler Hakkında Kanun**” kapsamına alınmıştır. Her iki Kanunun yürürlüğe girmesiyle ülkede sosyal güvenlik sisteminde yeni çizgi açılmıştır.¹⁶

Emeklilik Hakkında Kanunda ölüm sigortasının açık tanımı yapılmamıştır. Ancak Kanununun 1'nci maddesi esas alınarak ölüm aylığı, sigortalının ölmesi durumunda onun himayesinde olan çalışma gücünden yoksun aile bireylerine yitirilen kazancın ve diğer gelirlerin tazmini amacıyla verilen aylık ödeme olarak ifade edilmektedir.¹⁷

Ölüm aylığının verilmesi için bazı koşullar aranmaktadır. Türk hukukunda olduğu gibi ölen sigortalının hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanabilmesi için bir kısmı sigortalıya, bir kısmı da hak sahiplerine ilişkin bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir.¹⁸

a. Sigortalının Ölümü

Öncelikli koşul sigortalının ölümü, gaipliği veya ölmüş olarak ilan edilme durumudur. Kanunda da yer alan “aile reisinin yitirilmesi” ifadesinden sigortalının ölümü, gaipliği veya ölmüş olarak ilan edilmesi anlaşılmaktadır.¹⁹ Ölüm hali ilgili kurum tarafından verilen belge ile, gaiplik hali ise mahkeme tarafından verilen kararla belirlenmektedir.²⁰

¹⁵ **GUSOVA**, K. N: Pravo Sotsialnogo Obespeçeniya, Uçebnik, Moskva, Prospekt, 2002, s. 163
¹⁶ Yardımlar, Müavineler, Pensiyalar (Ganunlar Topusu): Bakü 2006, s. 12 vd.

¹⁷ **ALİYEV**, Mayıs: Azerbaycan Respublikasında Pensiya Teminatı Sisteminin Teşekkülü ve İnkişaf Perspektivleri (Hüguçi Problemler), Bakü Üniversitesi Yayını, Bakü, 2003, s. 432;
KERİMOV, Dahil: Aile Başçısını İtirmeye Göre Emek Pensiyası, Bakü 2010, s. 16

¹⁸ **OKUR**, Ali Rıza: “Sosyal Güvenlik Reformu: Uzun Dönemli Sigorta Dalları”, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 8, İstanbul, 2006, s. 118; **ZAHAROV**, Mihail/**TUÇKOVA**, Elvera: Pravo Sotsialnogo Obespeçeniya Rossii, Uçebnik, Moskva 2002, s. 268

¹⁹ **İSMAYİLOV**, İbrahim/**MÜRŞÜDOV**, Rûfet: Sosyal Teminat Hukuku ve Onun Tatbik Problemleri, Bakü, 2001, s. 123; **ALİYEV**, Mayıs: Sosyal Teminat Hukuku, Bakü 2007, s. 269

²⁰ **İSMAYİLOV/MÜRŞÜDOV**: s.123; **ALİYEV**: 2007, s. 269

Azerbaycan Medeni Kanununun 40. Maddesine göre gaiplik kararı mahkeme tarafından verilmektedir. Bunun için şahsın iki yıl içinde kayıtlı olduğu yerde bulunmaması ve ilgili kişilerin gaipliğin ilânı talebinde bulunması aranmaktadır. Kanunun 41. maddesine göre ise, şahsın yaşadığı bölgede onun nerede olduğuna ilişkin beş yıl süresince bir bilgi olmaması veya ölüm tehlikesi veya talihiz bir olay sonucu ölüm ihtimalinin varlığı halinde mahkeme tarafından ölmüş olarak ilan edilme yolu düzenlenmiştir. Ölüm tehlikesi ve olasılığı olan hadiseden sonra kayıp olan veya altı ay haber alınamayan şahıs ölmüş olarak ilan edilir. Askeri operasyonlarla ilgili gaip olan ordu mensupları veya diğer şahıslar operasyonun bittiği tarihten en az iki yıl geçtikten sonra mahkeme aracılığı ile ölmüş ilan edilir. Emeklilik Hakkında Kanun” dan da anlaşılacağı üzere şahsın ölmesi, gaipliğine karar verilmiş olması veya ölmüş ilan edilmesi hallerinden her biri ölüm aylığına imkân tanımaktadır.²¹

Sigortalı, mevzuata uygun olarak gaiplik kararı veya ölmüş ilan edildiği durumlarda, ölüm aylığı için başvurulabilecektir (EHK., md. 14.2). Ancak, 14.3. madde gereğince, gaip veya ölmüş ilan edilen sigortalı geri döndüğü zaman veya bulunduğu yer belirlendiğinde, aile bireylerine ödenen ölüm aylığı durdurulur.

b. Belirli Süre Sigortalı Olma

Emeklilik Hakkında Kanunun 17.1. Maddesine göre ölüm aylığından yararlanmak için sigortalı olarak belirli bir süre çalışmış olmak diğer bir koşuldur. Kanunun 17.1. maddesi ile “Malullere Emekliliğin Tayin Edime Şartları” başlıklı 12. Maddenin 1. fıkrasına gönderme yapılmış ve maluller için aranan hizmet süresinin ölüm sigortasının verilmesinde de geçerli olacağı düzenlenmiştir. Toplam olarak çalışma süresi 5 yıldan az olmamak koşuluyla, meslekte kazanma gücüne sahip olduğu yaşının her tam yılı için 4 ay sigortalı olması aranmaktadır.

“Malullere Emekliliğin Tayin Edime Şartları” isimli Kanunun 12. Maddesine göre maluliyet aylığı, (Kanunun yürürlüğüne kadar maluliyet aylığına hak kazananlar istisna tutulmakla,) 19 yaşına kadar malul olanlara bir yıl çalışma süresi olduğunda, 19 yaşından sonra

²¹ **KERİMOV**, Dahil: Aile Başçısını Yitirmeye Göre Emek Pensiyelerinin Anlayışı, Geçit Dövründe Azerbaycan Respublikasında Devlet ve Hukuk Kuruculuğunun Aktüel Problemleri, Bakü 2006, s. 181 vd.; **HÜSEYİNLİ**, Namık: Azerbaycan'ın Sosyal Güvenlik Sistemi, Kamu-İş, Ankara 2012, s. 204

malul olanlara ise bir yıl ve sonraki her tam bir yıl için 4 ay çalışmış olmak aranacaktır. Sigortalının ölüm sebebi ölüm aylığının verilmesine engel değildir. Ordu mensuplarının aile bireylerine ise sigortalının ölümüne göre, aylığı ordu mensubunun hizmet süresi dikkate alınmadan verilmektedir. Rütbeleri alınan ordu mensupları ve süreli askeri hizmet kapsamındakiler ise istisna tutulmuşlardır.

c. Sigortalının Hak Sahipleri Olma Şartı

Ölüm aylığı almak için sigortalının çalışma gücünden yoksun aile bireylerinin başvurması gerekmektedir. Bu durumda hak sahibi olmak için üç husus dikkate alınacaktır. Kanun gereğince;

- i) aile bireyi olmak,
- ii) çalışma gücüne sahip olmamak,
- iii) ölen sigortalının himayesinde olmak, ölüm aylığı almaya hak kazandıracaktır.

Ölen sigortalının hak sahipleri maluliyet aylığı talep hakkına sahiptirler. Bu hak sahiplerinin talepte bulunması için ölen sigortalının himayesinde olmaları veya onların yaşamlarını sürdürmeleri için sürekli maddi yardımı almış olmaları gerekmektedir (EHK. md. 14).

Yukarıda da belirtildiği üzere Kanunda “sigortalı” ibaresi değil, “aile reisi” ibaresi yer almaktadır. Doktrinde, aile reisi kavramına karşı çıkılarak verilecek sigorta yardımının temel dayanağının akrabalık ilişkisi olmadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle yardımdan yararlanacak kişinin akrabalık ilişkisine bakmadan, yardımın özellikle sigortalının himayesinde bulunan kişilere verilmesi gerekmektedir. Hak sahibi olmak için yakınlık faktörünün değil, himayesinde olma faktörünün öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.²²

Eğer ölen sigortalının aile bireyleri tamamen veya kısmen geçimlerini sağlayacak şekilde ondan yardım almışlarsa onun himayesinde oldukları kabul edilir. Yapılan yardımın sürekliliği ve ölüm aylığından yararlanacak kişinin diğer geçim kaynakları dikkate alınarak miktarı belirlenir. Aile bireylerinin almış olduğu diğer sigorta yardımları ölen sigortalının himayesinde olma durumuna engel değildir.²³

²² NAĞİYEV, S.O: “Mecburi Devlet Sosyal Sığortası/Azərbaycan Respublikasında Dövlət və Hukuk Kuruculuğunun Aktual Problemləri”, Elmi Megaleler Mecmuesi, Sayı: 16, Bakü, 2007, s. 228

²³ ALİYEV: 2007, s. 268 vd.

Sigortalının himayesinde bulunmayan ana ve baba, sonradan gelir kaynaklarının kaybı durumunda gerekli şartları taşıması koşuluyla ölüm aylığı için başvurabilirler. Ölen sigortalının eşine ölüm aylıklarının verilebilmesi için “resmi nikâh bağı” aranmaktadır. Aksi takdirde ölüm aylığına hak kazanamayacaktır.²⁴

III. Ölüm Sigortasından Sağlanan Yardımlar

1. Türk Hukukunda

5510 sayılı Kanununun 32. maddesine göre ölüm sigortasından hak sahiplerine sağlanan yardımlar şunlardır:

i) Ölüm aylığı bağlanması,
ii) toptan ödeme yapılması ve ihya,
iii) Kurumdan aylık almakta olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi, iv) cenaze ödeneği verilmesi, v) sağlık yardımı yapılması.

a. Ölüm Aylığı

Sosyal güvenlik sistemlerinde, aksi için bir neden olmadıkça sosyal güvenlik yardımlarının “nakdi” olması gerekir. Böylece kişiler kendi ihtiyaçlarına göre harcama yapma olanağına kavuşurlar. Ölüm sigortasından yapılan en önemli yardım hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmasıdır.²⁵

aa. Ölüm Aylığının Hak Sahiplerine Paylaştırılması

Ölüm aylığının hak sahiplerinin kim olduğu ve pay oranları 5510 sayılı Kanun'un 54. Maddelerinde oldukça teferruatlı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler şu şekilde tasnif edilebilir:

aaa. Sigortalının Eşi

Ölüm aylığından yararlanması için dul eşin erkek veya kadın olması fark etmemektedir. Yine dul eşin sigortalı olarak çalışıyor olması ya da başka bir sosyal güvenlik kurumundan kendi çalışmasından

²⁴ ALİYEV: 2007, s. 271

²⁵ CANIKLIOĞLU: s. 232

dolayı aylık alması, ölüm aylığı almasına engel bir husus oluşturmamaktadır. Bununla birlikte bu durumdan aylık oranı etkilemeyecektir.²⁶

Sigortalının öldüğü tarihte eşler arasında “resmi nikah bağı” olmalıdır. Aralarında Medeni Kanuna uygun olarak kurulmuş evlilik bağı olmayan kişiler, eş sıfatıyla yardımlardan faydalanamayacaktır.²⁷

Ölen sigortalının 5510 sayılı Kanununun 33. madde hükümlerine hesaplanacak aylığının; dul eşine %50’si, aylık bağlanmış çocuğu bulunmayan dul eşine ise (5510 sayılı Kanununun 5. maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri hariç) 5510 sayılı Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmaması veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde %75 oranında aylık bağlanır.²⁸

Sigortalının dul eşi evlendiği takdirde aylığı kesilecektir. Bu evlenme son bulunca aylık yeniden bağlanır. 5510 sayılı Kanun 54. madde hükümlerine göre sonraki eşinden de aylık almaya hak kazanan dul eşi tercih ettiği aylık bağlanacaktır.²⁹

bbb. Sigortalının Çocukları

5510 sayılı Kanununun 5. Maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri hariç ilgili Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmayan çocuklardan;

i) 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yükseköğrenim görmesi halinde ise 25 yaşını doldurmayanların; Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az %60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılan³⁰; yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızlarının her birine %25’i,

²⁶ **ŞAKAR:** s. 281; **TUNCAY/EKMEKÇİ:** 2011, s. 405

²⁷ **ALPER:** s. 271

²⁸ **ŞAKAR:** s. 281

²⁹ **TUNCAY/EKMEKÇİ:** 2011, s. 407

³⁰ Malul çocukların başkaca gelir veya aylık almaları halinde ölüm sigortasından aylık bağlanmayacak, bağlanan aylıklar da kesilecektir. Yapılan kontrol muayenesi sonunda çalışabilir duruma geldiği anlaşılan malul çocuklara bağlanmış bulunan aylıklar da, kontrol muayenesine ilişkin rapor tarihinden sonraki ödeme dönemi başından itibaren kesilir. **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU:** s. 570

ii) Belirtilen çocuklardan sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlerle, ana ve babaları arasında evlilik bağı bulunmayan veya sigortalının ölümü tarihinde evlilik bağı bulunmakla beraber ana veya babaları sonradan evlenenler ile kendisinden başka aylık alan hak sahibi bulunmayanların her birine %50'si oranında aylık bağlanır (5510 S.K., md. 34).

Kanununun 54. maddesinin a bendininin 3. fıkrası gereği ana ve babasından ayrı ayrı ölüm aylığı almaya hak kazanan çocuklara, bu aylıklardan yüksek olanın tümü az olanın da yarısı bağlanacaktır.

Hem eşinden, hem de ana ve/veya babasından ölüm aylığına hak kazananlara, tercihine göre eşinden ya da ana ve/veya babasından aylık bağlanacaktır(5510 s.K./54/1-g)

Nihayet Kanununun 34. maddesine göre, sigortalı tarafından evlat edilmiş, tanınmış veya soy bağı düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları, bağlanacak aylıktan yukarıda sayılan esaslara göre yararlanırlar. Öte yandan üvey çocuklar ve evlat edinen kimseler ise hak sahibi olamayacaklardır.³¹

ccc. Sigortalının Ana ve Babası

Ölüm sigortasından ana ve babaya aylık bağlanması ve başka yardımlar yapılması, üzerinde tartışılmakta olan bir konudur. Pek çok Batı ülkesinde de ölüm sigortasından ana ve babaya aylık bağlanması ve yardım yapılması kabul edilmemektedir.³²

5510 sayılı Kanun madde 34/1-d hükümlerine göre, hak sahibi eş ve çocuklardan artan hisse bulunması halinde ölen sigortalının ana ve babasına da aylık bağlanmaktadır. Ancak buna göre her türlü kazanç ve irattan elde etmiş olduğu gelirin net tutarından daha az olması ve diğer çocuklarından hak kazanılan gelir ve aylıklar hariç olmak üzere gelir veya aylık bağlanmamış olmak şartıyla ana ve babaya toplam %25'i oranında; ana ve babanın 65 yaşın üstünde olması halinde ise artan hisseye bakılmaksızın yukarıdaki şartlarla toplam %25'i oranında aylık bağlanmaktadır.³³

³¹ Yargıtay 10. HD, 18.10.2004, E. 4710, K. 9397, **TUNCAY/EKMEKÇİ**: 2008, s. 391; **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU**: s. 549

³² **ARICI**, Kadir: "Sosyal Sigorta Sistemimizde Ölüm Sigortasından Ana-Babaya Sağlanan Sosyal Güvenlik Yardımları", Kamu-İş Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, Ankara 1999, s. 77

³³ Yargıtay 10. HD, 28.06.2010, E. 6925, K. 9422, **TUNCAY/EKMEKÇİ**: 2011, s. 405; **ŞAKAR**: s. 282 vd.

Kanunda açıkça ana ve babadan söz edildiği için üvey ana ve babanın ölüm aylığından yararlanabilmesi mümkün değildir.³⁴ Kanunun 34. madde hükümlerine göre sigortalının aylık bağlanmış bulunan ana veya babasının asgari ücretin net tutarından fazla gelir elde etmeye veya kendi çalışmalarına dayalı olarak Kurumdan gelir ya da aylık almaya başladığının anlaşılması halinde, çocuklarından bağlanan aylıkları kesilir.

Ana ve babanın ikiden fazla çocuğundan aylık bağlanmasına hak kazanmış olması halinde ise, hak kazanılan bu aylıklardan en fazla ödemeye imkân veren ikisi esas alınmak suretiyle, yüksek olan aylığın tümü az olan aylığın yarısı bağlanır(5510 S.K., md. 54/a-4).

bb. Ölüm Aylığının Hesaplanması

5510 sayılı Kanun 33. Madde hükümlerine göre sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine bağlanacak aylığın hesaplanmasında üç husus göz önüne alınmaktadır. İlk olarak sigortalının almakta olduğu veya bağlanmasına hak kazandığı malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı; ikinci olarak malullük veya yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra sigortalı olarak çalışmaya başlaması sebebiyle aylığı kesilen sigortalının ölüm tarihi esas alınarak Kanunun 27 ve 30. maddelerine göre tespit edilecek aylığı, üçüncü olarak da 32. maddenin ikinci fıkrasının (a) bendi kapsamında malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olan sigortalının prim ödeme gün sayısı, 9000 günden az 9000 gün üzerinden, 9000 gün ve daha fazla ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden, 29. Madde hükümlerine göre hesaplanan aylığı esas alınacaktır.

5510 sayılı Kanunun 34/son paragraf hükümlerine göre geride kalan aile üyelerine ödenecek ölüm aylığının toplam miktarı, ölen sigortalının hak kazanmış olduğu ya da ölüm tarihinde hak kazanmış olacağı aylık tutarından fazla olamayacaktır. Hayatta kalan aile üyelerine verilen aylıklar bu tür durumlarda orantısız olarak azaltılır.

Öte yandan, madde 4/a kapsamında sigortalı sayılanlar için 9000 prim gün sayısı 7200 gün olarak uygulanmaktadır.³⁵ Aynı

³⁴ Bkz. GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU: s. 549; ALPER: s. 273

³⁵ 7200 gün uygulaması aylık bağlama oranı hesabında da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 5510 sayılı Kanuna göre aylık bağlama oranının bulunmasında, sigortalının prim ödeme gün sayısının her 360 günü için %2 oranının esas alınması ve 7200 günden az prim ödemiş olanların aylık bağlama oranı hesabının 7200 gün üzerinden yapılması gerekmektedir.

maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri ile 5'nci madde kapsamındaki sigortalılar için ayrı ayrı olmak üzere; sigortalıların ölümleri halinde ölüm sigortasından dosya bazında her yıl bağlanan aylıkların aylık başlangıç tarihinin ait olduğu yılın Ocak ayı itibariyle yıl içine ait artışlar uygulanmaksızın hesaplanacak tutarları, yaşlılık sigortasından bir önceki yılın son ödeme ayında söz konusu sigortalılar için ayrı ayrı ödenen en düşük yaşlılık aylığından az olamayacaktır. Nihayet, sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç durumda malul sayılarak aylık bağlanmasına hak kazanmış ise, yukarıdaki (a) ve (b) bentlerinin uygulanmasında bu durum dikkate alınmayacaktır (5510 S.K., md. 33/son).

Kurumca malullük ya da yaşlılık aylığı bağlanmadan ölen sigortalıların hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylıkları ise, sigortalının ortalama aylık prime esas kazanç tutarı³⁶ ile aylık bağlama oranı çarpılmak suretiyle hesaplanacaktır. (5510 S.K., md. 33).

Ölüm sigortasından aylık bağlanmasına iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından da gelir bağlanmasına hak kazananlara, aylık ve gelirden yüksek olanın tümü az olanın da yarısı bağlanır. Hesaplanan gelir ile ölüm aylığının eşit olması halinde ise, gelirin tümü ölüm aylığının da yarısı bağlanır (5510 S.K., md. 54/c).

Ölüm aylığında hak sahipleri, esas olarak sigortalının öldüğü tarihi takip eden ay başından itibaren aylık almaya hak kazanacaklardır. Sigortalı aylık almakta iken ölmüşse, hak sahiplerinin aylığı son aylık devresini takip eden tarihten itibaren başlayacaktır (5510 S.K., md. 35).

Ölüm sigortasından yararlanmak isteyen hak sahipleri ayrı ayrı Kuruma başvurmak durumundadır. Bununla birlikte reşit olmayanların başvuruları kanuni temsilcileri tarafından yapılabilir. Ölen sigortalının hak sahiplerinin aylık bağlanması için, aylık bağlanmasına

Dolayısıyla sigortalılığı 01.10.2008 tarihinden sonra başlayan ve prim ödeme gün sayısı 7200'e kadar olanların hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığının oranı $(7200 = 360 \times \%2)$ %40 olacaktır. Toplam prim ödeme gün sayısının 7200'den fazla olması halinde ise 7200'den fazla her 360 gün için %40 oranı 2 puan artacaktır. **OKTAR**, Kemal: Yeni Sosyal Güvenlik Sisteminde İşçi Hakları, Ankara 2009, s. 55 vd.

³⁶ 5510 sayılı Kanun'un 80. Maddesine göre hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmasında esas alınacak ortalama aylık kazanç, sigortalının prime esas ortalama günlük kazancının 30 katı olarak belirlenmiştir. Sigortalının prime esas ortalama günlük kazancı ise, tüm çalışma süresinin her yılına ait prime esas kazançlarının ait olduğu yıldan itibaren ölüm tarihine kadar geçen yıllar için, her yıl gerçekleşen güncelleme kat sayıları ile güncellenerek bulunan kazançlar toplamının, bu primlerin ilişkin olduğu prim ödeme gün sayıları toplamına bölünmesi suretiyle bulunur. **OKTAR**: s. 55

hak kazandıkları tarihten itibaren en geç beş yıl içinde Kuruma yazılı olarak başvurması gerekir. Dilekçelerde nelerin bulunması gerektiği Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği madde 74’de gösterilmiştir.³⁷ Haklı bir sebebi olmaksızın bu süre içinde Kurumdan yazılı talepte bulunmayanlara bağlanacak ölüm aylığının beş yıl içinde istenmeyen kısmı ödenmez (5510 S.K., md. 97).

Ölüm aylığı bağlanmasına hak kazanmış olan hak sahipleri, Kurumca yürütülmekte olan aylık bağlama işlemlerinin gecikmesi halinde, bağlanacak aylıklardan mahsup edilmek üzere Kurumdan avans isteyebilirler (5510 S.K., md. 97). Ekleyelim ki, ölüm aylığından yararlananların aylıklarına ek “sosyal yardım zammı” da her ay ödenir. (5510 S.K., geçici md. 1/3).

Ölüm aylıklarında malullük ve yaşlılık aylıklarında olduğu gibi devir ve temlik söz konusu olamamaktadır. Kanunun 88’nci maddesine göre takip ve tahsili gereken alacaklar ile nafaka borçları dışında haciz yapılamamaktadır (5510 S.K., md. 93).

cc. Ölüm Aylığının Ödenmesine Engel Oluşturan Haller

Ölüm aylığı bağlanmasında hak sahibi sayılmak için aranan nitelikleri taşımalarına rağmen; hak sahibi bulunduğu sigortalıyı kasten öldürdüğü veya öldürmeye teşebbüs ettiği ya da sürekli iş göremez veya malul hale getirdiği kesinleşmiş yargı kararı ile anlaşılanlara; hak sahibi bulunduğu sigortalıya veya diğer hak sahiplerine karşı ağır suç işlemesi veya bunlara karşı aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan³⁸ çıkarıldıkları hususunda kesinleşmiş yargı kararı bulunanlara ölüm aylığı ödenmez, varsa ödenmiş aylıklar geri alınır (5510 S.K., md. 56 – md. 96).

Hak sahiplerinin medeni durumları, eğitim durumları, sağlık durumları veya kazanç durumları ölüm aylığından yararlanmalarında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle Kurum, hak sahiplerine aylık bağlanma koşullarına sahip olma özelliklerini koruyup korumadıklarını

³⁷ **TUNCAY/EKMEKÇİ:** 2008, s. 392; **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU:** s. 565 vd.

³⁸ Mirası reddedenler, mirastan ıskat edilenler ve mirastan mahrum edilenlerin ölüm aylığından yararlanıp yararlanmayacağı hususunda Kanunda net bir hüküm yoktur. Öte yandan doktrinde de tartışma konusu olmaktadır. Bkz. **GÜZEL, Ali/OKUR, Ali Rıza:** Sosyal Güvenlik Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1999, s. 411, **TUNCAY/EKMEKÇİ:** 2008, s. 391 vd.; **TUNCAY/EKMEKÇİ:** 2011, s. 400; **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU:** s. 549; **CANIKLIOĞLU:** s. 44 vd.; **YORULMAZ:** s. 291 vd.

tespit amacı ile yoklama işlemleri yapmaktadır. Bununla birlikte hak sahipleri de değinilen durumlarında meydana gelen değişiklikleri Kuruma bildirmek zorundadır (Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, madde 77-81). Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'ne göre, ölümünden sonra sigortalının çocuğunun doğması halinde daha önce ana babaya bağlanan aylıklar kesilecektir.³⁹

b. Toptan Ödeme ve İhya

Toptan ödeme, etkileri sürekli olan tehlikeler nedeniyle yapılan bir ödeme olmakla beraber, en önemli özelliği "asıl" değil, "istisnai" olan bir yardımdır⁴⁰ Bununla birlikte ödeme aylık alma koşullarının gerçekleşmemesine bağlı tutulmaktadır.⁴¹

5510 sayılı Kanuna göre de (md. 36) toptan ödeme, sigortalının ölümü ile ölüm aylığı bağlanmasına ilişkin şartların oluşmaması durumunda, madde 4/a kapsamında sigortalı ise kendi adına bildirilen, madde 4/b kapsamında sigortalı ise ödediği malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primlerinin güncellenerek hak sahiplerine ödenmesidir.⁴² İlk defa madde 4/c bendi kapsamında sigortalı iken ölenlerin hak sahiplerine de toptan ödeme imkânı verilmiştir.⁴³ Ödeme de işveren payı da dahildir.⁴⁴

5510 sayılı Kanununun 36. Maddesi gereğince, ölen sigortalının hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanamaması durumunda, ölüm tarihi esas alınmak koşuluyla (madde 31/1 fıkrasına göre hesaplanan tutar), sigortalının eşine, çocuklarına, ana ve babasına yine Kanununun 34. madde hükümlerine göre belirtilen hisseler oranında paylaşılır. Bu konuda hak sahiplerine ve Kuruma bir takdir veya tercih hakkı verilmemiştir. Ancak aylık bağlanacak hak sahibi varsa toptan ödeme yapılamaz. Sigortalının öldüğü sırada eşi hamile ise doğumu, açılmış bir babalık davası varsa dava sonucu beklenmelidir.⁴⁵

Kanununun 31 ve 36. Madde esaslarına göre sigortalı adına Kuruma ödenmiş bulunan malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası

³⁹ Yargıtay 10. HD., 23.01.1975, E. 6680, K. 3607, **TUNCAY/EKMEKÇİ**: 2011, s. 406; **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU**: s. 568 vd.

⁴⁰ **CANIKLIOĞLU**: s. 283

⁴¹ **YAZGAN**, Turan: Sosyal Güvenlik, İstanbul 1992, s. 197

⁴² **ÖZDEMİR**, Cumhuriyet Sinan: Sosyal Güvenlik Reformu Uygulama Rehberi, Ankara 2008, s. 47

⁴³ **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU**: s. 574

⁴⁴ **TUNCAY/EKMEKÇİ**: 2011, s. 409

⁴⁵ **TUNCAY/EKMEKÇİ**: 2011, s. 410; **ŞAKAR**, Müjdat: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 4. Baskı, İstanbul 2011, s. 283; **GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU**: s. 576

primlerinin güncellenmiş tutarı; her yıla ait prim tutarı, primlerin ait olduğu yıl ile toptan ödeme talep tarihi arasında geçen yıllarda gerçekleşen güncelleme katsayıları ile çarpılarak hesaplanır.

Ölüm toptan ödemesi yapılabilmesi için, hak sahiplerinin Kuruma yazılı başvurusu gerekmektedir. Kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası primleri toptan ödeme konusu olamaz. Sigortalının, varsa hizmet borçlanmaları ile isteğe bağlı sigorta primleri tutarı da bu toplama dahil edilir.⁴⁶

Toptan ödeme tutarı, sigortalının hak sahibi eş, çocuk, ana ve babaya ölüm aylığı bağlanması sırasında uygulanan oranlara göre dağıtılır. Toptan ödeme yapıldıktan sonra artan tutar olursa sigortalının ölümünden sonra doğan veya soy bağı düzeltilen veya babalığı hükme bağlanan çocuklarına da toptan ödeme yapılır.⁴⁷ Hak sahibi eş ve çocuklara yapılacak toptan ödemelerin toplamı, toptan ödenecek miktarı geçemeyeceğinden bu sınırın aşılması için gerekirse, hak sahibi kimselerin hisselerinden orantılı indirimler yapılır (5510 S. K., md. 36/1-2).

Nihayet sigortalının sağlığında yaşlılık sigortasından toptan ödeme alarak tasfiye ettiği hizmetlere veya ölüm sigortasından hak sahiplerine toptan ödeme yapılarak tasfiye edilmiş sürelerle, toptan ödemediği hizmetler veya yurt dışı hizmetleri ya da yeni tespit edilen hizmetler eklendiğinde ölüm aylığı bağlanması için gerekli şartlar yerine geliyorsa, hak sahipleri yazılı istekte bulunarak ve alınan toptan ödemenin ödeme tarihi ile yazılı istek tarihi arasında geçen yıllar için her yılın gerçekleşen güncelleme katsayısı ile güncellenerek bulunan tutarını Kuruma ödeyerek tasfiye edilen hizmeti ihya edebilirler (canlandırılabilirler) ve ölüm aylığı bağlanmasına hak kazanabilirler. Bu durumda Kurumca hak sahiplerine tebliğ edilecek borç tutarının tebliğ tarihini takip eden ayın sonuna kadar ödenmesi gerekir (5510 S. K., md. 36/son).

c. Evlenme Ödeneği

5510 sayılı Kanununun 37. Maddesine göre, Kurumdan ölüm aylığı almakta iken evlenmeleri nedeniyle aylıkları kesilen “kız çocuklar” talepte bulunmaları halinde, bir defaya mahsus olmak üzere, aylıklarının iki yıllık tutarını evlenme ödeneği olarak topluca alma

⁴⁶ TUNCAI/EKMEKÇİ: 2011, s. 410

⁴⁷ TUNCAI/EKMEKÇİ: 2011, s. 410

hakkına sahiptirler. Evlenme ödeneği sadece kız çocukları için öngörülen bir ödenektir.⁴⁸

Evlenme ödeneği karşılıksız yapılan bir ödeme olmayıp avans niteliğinde bir ödemedir. Dolayısıyla evlenme ödeneğinden yararlanan kız çocukların kesilen geliri iki yıl geçmeden diğer hak sahiplerine yansıtılmaz. Ayrıca evlenme ödeneğinden yararlandıktan sonra iki yıl dolmadan boşanan kız çocuğa, iki yıllık süre doluncaya kadar yeniden aylık bağlanmaz.⁴⁹

Evlenme ödeneği verilmesi halinde diğer hak sahiplerinin aylık veya gelirleri evlenme ödeneği verilen sürenin bitimini takip eden ödeme döneminden itibaren yeniden belirlenir. Kanunun 60ncı maddesine göre evlenme ödeneği alan kız çocuğu, ölüm aylığının kesildiği tarihten itibaren iki yıl geçmeden yeniden hak sahibi olursa iki yıllık sürenin sonuna kadar kendisine gelir veya aylık bağlanmayacak, sadece genel sağlık sigortalısı sayılacaktır.⁵⁰

Evlenme ödeneği verilen kız çocuklarının gelir ve aylıkları, yeniden evlenme tarihini izleyen ödeme dönemi başından itibaren durdurulur. Gelir ve aylıkların durdurulduğu tarihten iki yıl sonra da kesilir, varsa diğer hak sahiplerinin gelir ve aylıkları, gelir ve aylığın kesildiği tarihten itibaren yükseltilir. Evlenme ödeneği alan hak sahibinin gelir ve aylığının kesildiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde yeniden hak sahibi olması halinde, bu süre içinde tekrar gelir ve aylık ödenmediğinden bu gibi durumlarda kız çocuklarına bağlanacak ölüm gelir ve aylıklarının başlangıcı iki yıllık sürenin dolduğu tarih olur.⁵¹

d. Cenaze Ödeneği

Sürekli iş göremezlik geliri, malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı almakta iken ölen sigortalının hak sahiplerine Kurum yönetim kurulunca belirlenip, Bakanlık tarafından onaylanan bir tarife üzerinden cenaze ödeneği ödeneceği 5510 sayılı Kanun Madde 37 hükümlerince düzenlenmiştir. Cenaze ödeneği sırasıyla sigortalının eşine, eşi yoksa çocuklarına, çocukları da yoksa ana veya babasına, ana ve baba olmaması halinde de kardeşlerine ödenir.

Cenaze ödeneğinin söz konusu kimselere ödenememesi ve cenazenin başka gerçek veya tüzel kişiler tarafından kaldırılması

⁴⁸ YORULMAZ: s. 307

⁴⁹ TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 411; GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU: s. 576 vd.; OKUR: s. 123

⁵⁰ TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 411

⁵¹ TUNCAY/EKMEKÇİ: 2011, s. 411

halinde, ödeme cenazeyi kaldıran gerçek veya tüzel kişiye yapılır. Cenaze ödeneği, Sosyal Güvenlik Kurumu Yönetim Kurulu tarafından belirlenip ilgili Bakan tarafından onaylanan tarifeye göre ödenir.⁵²

Cenaze ödeneğinin ölüm tarihinden itibaren beş yıl içinde Kurumdan yazılı olarak talep edilmesi gerekir. Aksi takdirde cenaze ödeneği alma hakkı ortadan kalkar. Cenaze gideri, ölüm iş kazası veya meslek hastalığından kaynaklanırsa bu sigorta kolundan, herhangi başka bir nedenle olmuşsa ölüm sigortasından karşılanacaktır.

5510 sayılı Kanun madde 4/c kapsamında sigortalıların hak sahiplerine kendi kurumları tarafından ilgili mevzuat gereği ölüm yardımı hariç cenaze gideri, cenaze nakil gideri ödeneği veya bu nitelikte bir ödemenin yapılması halinde Kurum tarafından cenaze ödeneği verilmeyecektir.⁵³

e. Sağlık Yardımı Yapılması

5510 sayılı Kanun madde 60/1-f hükümlerine göre, Kurumdan ölüm aylığı almakta olanlar herhangi bir prim ödeme yükümlülüğü olmaksızın ve ayrıca genel sağlık sigortalısı olarak tescile gerek olmaksızın genel sağlık sigortalısı sayılacaklar ve sağlık hizmetlerinden yararlanacaklardır.

2. Azerbaycan Hukukunda

a. Ölüm Aylığı

Sigortalının ölümüne göre ölüm aylığı bütün ailenin veya ayrı ayrı bireylerinin sigortalı ölmeden önce sahip oldukları geçim kaynakları kaybının karşılanması olarak değerlendirilmektedir.⁵⁴ Ölen sigortalının yalnız aile bireyleri değil sağlığında himayesinde olan başka şahıslar da yardımdan yararlanabilmektedirler.

aa. Ölüm Aylığının Hak Sahiplerine Paylaştırılması

aaa. Sigortalının Eşi

Sigortalının eşi ölüm aylığından yararlanmaktadır. Eş, ana ve baba için Kanunun aynı maddesi ile düzenleme yapılmıştır.

⁵² 2012 yılı itibarıyla cenaze ödeneğinin miktarı 363 TL'dir.

⁵³ **YORULMAZ:** s. 307

⁵⁴ **KERIMOV:** s. 38

Yararlanma iki durumda söz konusu olmaktadır. Birincisi Kanunun 7. maddesine uygun olarak belirlenen emekli yaşına gelmiş olmaları aranacaktır. Maddeye göre erkeklerin 62 yaşını, kadınların ise 57 yaşını doldurmuş olmaları gerekmektedir. Ölüm sigortasından yararlanmanın ikinci hali ise, eşin birinci veya ikinci grup maluliyeti durumunda mümkün olmaktadır (EHK., md.14.1.2).

bbb. Sigortalının Çocukları

Ölen sigortalının çocukları maluliyet aylığı için başvuru hakkına sahiptirler. Sigortalının 18 yaşını doldurmamış çocukları ve 18 yaşını doldurmadan birinci ve ikinci grup malul olan 18 yaşının üzerindeki örgün eğitim alan erkek veya kız çocukları ölüm aylığı alacaklardır. Ancak 18 yaşın üzeri aylık alanların en fazla 23 yaşına kadar bu haktan faydalanması mümkündür (EHK., md. 14.1.1).

Aynı zamanda üvey çocuklarla öz çocukların aynı düzeyde ölüm aylığı alma hakkına sahibi oldukları Kanunun ilgili maddesinde düzenlenmiştir (EHK., md. 15.2). Evlatlığa alınanlar gerçek anne baba ile evlatlık verilenler de öz çocuklarla aynı düzeyde aynı şartlarla ölüm aylığından faydalanırlar (md. 16.2). Kanunun 14.1.1'nci maddesine göre ölen sigortalının çocukları almakta oldukları ölüm aylığını evlatlık verildikten sonra da koruyacaklardır (EHK., md. 14.1.1).

ccc. Sigortalının Ana ve Babası

Sigortalının ana ve babası ölüm aylığından yararlanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere ana ve babaya sigortalının eşi ile aynı haklar tanınmıştır. Yani, birinci şart erkeklerin 62 yaşını, kadınların ise 57 yaşını doldurmuş olmaları; ikinci şart ise ana veya babanın birinci ve ikinci grup malul olmaları hali olup, sigortalının ana ve babası bu şartların tahakkuku halinde ölüm aylığı alabilecekleri Kanunla düzenlenmiştir (EHK., md. 14.1.2). Ölüm aylığı 62 yaşını doldurmuş erkeklere ve 57 yaşını doldurmuş kadınlara ömür boyu verilmektedir.⁵⁵

Üvey ana, üvey baba, Kanunun 15. madde hükmüne göre, bu haktan faydalanmaktadırlar. Üvey ana ve üvey baba ölen üvey oğlunu en az 5 yıl eğitmiş ve bakımını üstlenmişse diğer hak sahipleri ile birlikte ölüm sigortası almaya hak kazanacaklardır (EHK., md. 15.1).

⁵⁵ ALİYEV: s. 262

ddd. Sigortalının Himayesinde Bulunanların Bakımını Üstlenenler

Ayrıca, yaşından ve çalışma gücünden bağımsız olarak karı/koca veya dede, nine, erkek kardeş, kız kardeş ölen aile reisinin 8 yaşına gelmemiş çocuklarına, erkek veya kız kardeşlerine, torunlarına, himayesine alarak bakımını üstlenmişse bu haktan faydalanacaktır (EHK., md. 14.1.3). Ancak bu kişinin aylık alabilmesi için çalışmıyor olması şartı aranmaktadır.

eee. Ordu Mensupları Ailelerine Verilen Ölüm Aylığı

Ordu mensuplarının aile bireylerine ölüm aylığı, ordu mensubunun hizmet süresine bağlı kalmaksızın kararlaştırılır. Ölüm aylığı sigortalının hizmet ettiği dönemde veya terhis edildikten en geç 3 ay geçene kadar veya bu süreden sonra, ancak hizmet ettiği dönemde gördüğü zarar veya hastalık neticesinde ölmesi durumunda verilmektedir. Ordu emeklilerinin ailelerine ise sigortalı yaşlılık maaşı aldığı dönemde veya yaşlılık maaşı ödenmesinin kesilmesinden 5 yıl süre geçene kadar öldüğü takdirde ölüm aylığı bağlanmaktadır. Askeri operasyonlar zamanı gaip ordu mensupları savaşta ölenlerle eşit tutulmaktadır (EHK., md. 17.2).

bb. Ölüm Aylığı ve İlavesinin Hesaplanması

aaa. Ölüm Aylığının Hesaplanması

Azerbaycan'da Emeklilik Hakkında Kanun ile 2006 yılından itibaren sosyal güvencükte yeni finansal yöntem olan "üç aylık sisteme" geçilmiştir. Söz konusu sistem Doğu Avrupa ülkelerinde de uygulanmaktadır. Bu Kanuna göre emekliliğin finansmanı üç hissedenden: baza (bütçe), sigorta ve yığım (fon) hisselerinden ibarettir.

Baza (bütçe) hissesi emeklilik finansmanının temel hissesi olmakla birlikte aynı zamanda emeklilerin sosyal güvenliğinin devlet teminatıdır. Baza hissesi, devlet tarafından yıllara göre kesin rakamlarla belirlenmektedir.

Sigorta hissesi, bireysel hesabın nominal değerleri üzerinden hesaplanır. Sigorta hissesi, emeklilik finansmanının bireysel hesapta kayda alınan finansmanın, ödenecek emeklilik primleri süresi aylarının sayısına oranı şeklinde hesaplanmaktadır.

Yığıl (fon), hissesi ise, emeklilik finansmanının üçüncü ayağı olup, bireysel hesabın fon hissesinde toplanan finansmanın emeklilik için dikkate alınacak ayların sayına oranı şeklinde belirlenmektedir. Bu miktar bireysel hesapta olarak toplanan finansmana göre belirlenmektedir.⁵⁶ .

Uzun vadeli sigorta kollarından yaşlılık ve maluliyet sigortası için üç ayak (bütçe, sigorta, fon), ölüm sigortası için ise iki ayak (bütçe, sigorta) finansman kaynağı olarak belirlenmiştir.⁵⁷ Nitekim ölüm sigortasına göre yaşlılık aylığının tutarı Kanununun 18.1. ve 18.3. maddelerine uygun olarak bütçe ve sigorta hissesinin meblağlarının toplamına eşittir. (EHK., md. 18/4). Bütçe hissesi Cumhurbaşkanı kararıyla belirli dönemlerde ekonomik koşullara göre yeniden düzenlenir.

Emeklilik Hakkında Kanun 2006 yılında yürürlüğe girmesinden evvel kazanılmış hakları da düzenlemektedir. Ölen sigortalının 01.01.2006 tarihine kadar yaşlılık aylığı Kanununun 12. maddesine uygun olarak yeterli hizmet süresi var ise, yeni Kanun öncesi yürürlükte olmuş mevzuata göre hesaplanır. Belirlenen miktardan yeni Kanun gereğince dönüştürme yapılarak yaşlılık aylığının bütçe hissesi düşülür ve kalan tutar Kanun yürürlüğe girene kadar kazanılmış sigorta hissesi olarak belirlenir. Sonra ise, yeni Kanun yürürlüğe girdiği tarihten sigortalının bireysel hesabının sigorta hissesinde biriken tutar da dikkate alınarak ölüm aylığı belirlenir.

Ölüm aylığının bütçe hissesinin meblağı, EHK. madde 18.1 gereğince, aşağıda sayılan için yaşlılık aylığının bütçe hissesinin %100'ü oranında belirlenmektedir:

- Hem ana hem babasını yitirmiş çocuklar,
- Ölen dul kadının çocuklarının her biri için,
- Sigortalının bir aile bireyi kalmışsa,

-Kanununun 14.1. maddesi kapsamında ölüm aylığı hakkı bulunan bir tek aile bireyi kalmış ise, %100 oranında ölüm aylığı hesaplanacaktır.

Diğer aile bireylerinin her biri için ölüm aylığı yaşlılık aylığının bütçe hissesinin %50 oranı tutarında hesaplanacaktır.

⁵⁶ HÜSEYİNLİ: s. 104

⁵⁷ HÜSEYİNLİ: s. 176

Kanuna göre, aile bireylerinin yaşlılık aylığının bütçe kısmının %100 oranında ve %50 oranında aldıkları ölüm aylığını örnekle açıklayabiliriz.

Örnek 1: Sigortalının 23 Şubat 1992 doğumlu ve 18 Ekim 1998 doğumlu çalışma gücü bulunmayan aile bireylerine ikisine birlikte 85 Manat⁵⁸ ölüm aylığının bütçe kısmı hesaplanır. (Aile bireylerinin her biri için yaşlılık aylığının bütçe kısmının %50 oranı tutarında (85 Manat / 2 aile bireyi). Sigorta hissesi ise 53 Manat olduğu için (53 / 2 = 26,5 Manat) iki aile bireyine toplam 138 Manat tutarında ölüm aylığı ödenir. Aile bireylerinden biri 23 Şubat 2010 tarihinde 18 yaşını doldurduğu ve örgün eğitim almadığı için ölüm aylığı durdurulur. Tek kişi kaldığı için bu durumda, 85 Manat bütçe kısmı ve 53 Manat sigorta hissesinin tamamı olan 138 Manat ölüm aylığı ödenecektir.

Ölen sigortalının ölüm günü tarihine kadar, Kanunun 12. maddesine göre maluliyet aylığı için talep edilen hizmet süresini doldurmuş olması aranır. Hem ana hem babasını yitirmiş çocukların ölen velilerinden birinin veya her ikisinin birlikte Kanunun 12. maddesine esasen ölüm aylığı için talep olunan hizmet süresi yeterli ise, onlara bu Kanunun şartları dâhilinde aile reisini yitirmeye göre aylık ödenir.

Ölüm aylığının hesaplanmasını aşağıdaki örneklerle de açıklayabiliriz.⁵⁹ Söz konusu hesaplamalar için “Emeklilik Hakkında Kanuna Göre Emekli Ücretlerinin Tayin Edilmesi, Sosyal Sigorta Süresinin Belirlenmesi, Emeklilik İçin Belgelerin Resmîleştirilmesi, İncelenmesi ve Korunması” hakkında Devlet Sosyal Müdafaa Fonunun verileri kullanılmıştır.

Örnek 2: 16 Ocak 2010 tarihinde, 43 yaşında ölen sigortalının 14 yıl hizmet süresi bulunmaktadır. Ölüm aylığının tayini için sigortalının 9 yıl 4 ay hizmet süresi bulunmaktadır. (Genel kural gereğince ölüm aylığı için en az 5 yıl hizmet süresi ve çalışma gücüne sahip olduğu her tam yıl için 4 ay çalışmış ve sigorta primi ödenmiş olması aranır. 43 yaş-15 yaş çalışma gücü bulunmayan yaş devri = 28) x 4 ay = 112 ay (9 yıl 4 ay). Bu durumda sigortalının aile bireyleri ölüm aylığından yararlanacaklardır.

Örnek 3: 21 Şubat 2010 tarihinde 59 yaşında ölen sigortalının 11 yıl hizmet süresi bulunmaktadır. Bu durumda sigortalı için ölüm

⁵⁸ Azerbaycan para birimi.

⁵⁹ Örnekler Sosyal Güvenlik Fonu sayfasından alınmıştır. (<http://sspf.gov.az/view.php?lang=az&menu=0>)

aylığı için Kanununun 2.3.1. maddesine göre 14 yıl 8 ay hizmet süresi aranacaktır. *(Toplamda 5 yıldan az olmamak kaydıyla, çalışma gücüne malik olduğu her tam yıl için 4 ay aranmakla 59 yaş - 15 yaş = 44) x 4 ay = 176 ay = 14 yıl 8 ay*). Ancak sigortalının toplam sigortalılık süresi 11 yıl olduğu için bu sigortalı ölüm aylığına hak kazanamayacaktır.

Ölüm aylığının sigorta hissesi hesaplama kaidelerinin 2.4.3. maddesine göre, maluliyete göre aylığın sigorta hissesinin hesaplanması şekli uygulanarak aile bireylerine paylaşılır. Ölen sigortalı yaşa veya maluliyete göre yaşlılık aylığı alırsa aile bireyleri için ölüm aylığının sigorta hissesi yaşlılık veya maluliyet aylığının sigorta hissesinin hesaplanmasına uygun olarak belirlenir. Örneğin, yaşlılık aylığı alan sigortalının aylığının sigorta kısmı 64,80 Manat olup, öldüğü 20 Eylül 2010 tarihinde çalışma gücü bulunmayan üç aile bireyi bulunmaktadır. Bu durumda ölen aile reisinin yaşlılık aylığının 64,80 manat sigorta hissesi 3 aile bireyi sayına bölünerek her biri için ölüm aylığının sigorta hissesi 21,60 Manat olarak belirlenir. Aile bireylerine 42,5 Manat yaşlılık aylığının bütçe kısmının %50 x 3 kişi + her birine 21,60 Manat sigorta kısmı = 192,30 Manat toplam 3 kişiye verilecek ölüm aylığı belirlenecektir.

bbb. Ölüm Aylığına İlaveler

Ölüm aylığı alan kişilerin aylıklarına bazı koşulların varlığı halinde ilave artışlar yapılmaktadır. Bunlardan birincisi belli bir kesim hak sahiplerinin aylıklarının bütçe kısmına yapılan ilavedir. Buna göre, Kanununun 19 ve 20. maddelerinde öngörülmüş sigortalıların ölüm aylıkları ilaveli olarak hesaplanmaktadır. Madde 19'da belirtilen sigortalıların aylıklarının bütçe hissesi ilaveli hesaplanmaktadır. İkinci kesim hak sahipler ise, madde 20 kapsamında milletvekilleri ve bazı meslek guruplarıdır ki, hizmet süreleri dikkate alınarak ölüm aylığı ilaveli olarak belirlenmektedir. Buna göre:

i) "Azerbaycan'ın Milli Kahramanı" ünvanını taşıyan sigortalının ölümü halinde ölüm aylığı alacak kişilerin ölüm aylığının bütçe kısmı %100 oranında,

ii) Şehit ailelerinin ölüm aylığının bütçe kısmı %85 oranında arttırılacaktır.

iii) Milletvekilleri veya geçmiş milletvekillerinin ölüm halinde (EHK., md 20.1.2) her bir aile bireyi için, faaliyette olan milletvekili maaşı temel alınarak bu maaşın %80'i aile bireyleri sayısına bölünerek bu tutarla ölüm aylığı arasındaki fark kadar aile bireylerine ölüm aylığı

Kamu-İş; C:12, S:4/2012

ilavesi ödenmektedir (EHK., md. 20.4). Örneğin, ölüm aylığı alan 4 aile bireyinin her birinin 100 Manat ölüm aylığı aldığından yola çıkarak hesaplama yapılabiliriz. 1000 Manat milletvekili maaşı / %80 = 800 Manat / 4 kişi = 200 Manat – 100 Manat = 100 Manat). Bu durumda 100 Manat ölüm aylığı alan her bir aile bireyinin aylığı ilave olarak 100 Manat arttırılacaktır.

iv) Emekli milletvekillerinin ölümü durumunda aile bireyleri için onun yaşlılık aylığının tam tutarının aile bireylerinin sayına olan oranı ile ölüm aylığı arasındaki fark kadar ölüm aylığı ilavesi (EHK., md. 20.5),

v) Hakim veya hakim statüsünde emeklilik hakkına sahip sigortalının (EHK., md. 20.1.4-1) ölümü durumunda hizmet süresine göre aldığı yaşlılık aylığına ilavenin %80'i aile bireylerinin sayına bölünerek, alınan miktarla ölüm aylığı miktarı arasındaki fark oranında ölüm aylığı ilavesi (EHK., md. 20.7-1),

vi) Savcılık çalışanları veya aynı statüde sayılan sigortalının ölümü durumunda, ölüm aylığına hak kazanan kişiler (EHK., md. 20.1.5-2), sigortalının aldığı emekli aylığı ve emekli aylığına ilavenin %80 oranının aile bireylerinin sayına olan oranı ile ölüm sigortasına göre yaşlılık aylığının tutarı arasındaki fark kadar ölüm aylığı ilavesi (EHK., md. 20.8-1),

vii) Ombudsmanlık (kamu denetçiliği) yapmış sigortalılar (EHK., md. 20.1.6), faaliyette olan ombudsmanlar için belirlenen vazife maaşının %80 oranı tutarı ile Kanunla düzenlenen yaşlılık aylığının tutarı arasındaki fark kadar ölüm aylığı ilavesi (EHK., md. 20.9),

viii) Devlet memuru veya devlet memuru gibi yaşlılık aylığı hakkına sahip sigortalı öldüğünde, onun hak sahipleri, (EHK., md. 20.1.8) ve madde 20.1.9. kapsamında belirtilen bakan, bakan yardımcılar, icra organları çalışanları vb. sigortalılar (EHK., md. 20.1.10) öldüğünde, onların hak sahipleri (EHK., md. 20.1.10), Kanunun 20.1.7 ve 20.1.10ncu maddelerinde sayılan devlet memurunun hizmet süresine göre alması gereken emekli aylığına yapılan ilavenin %80 oranını miktarı ölüm aylığına hak sahibi kişi sayısına bölünerek kişi başına verilecek tutarla, ölüm aylığı tutar arasındaki fark kadar yaşlılık aylığı ilavesi (EHK., md. 20.13),

ix) Adalet Bakanlığının rütbeli çalışanlarının veya aynı statüde emeklilik hakkına sahip sigortalıların (EHK., md. 20.1.15), Sayıştay üyelerinin (EHK., md. 20.1.17), Migrasiya (Göç) Kurumu üyelerinin (EHK., md. 20.1.19) aile bireylerine aynı şekilde ölüm aylığı ilavesi,

x) Ülkenin savunması zamanı, o cümleden başka askeri hizmet zamanı görülen zarar veya savaş bölgesinde olarak savaş operasyonları sürdüren ülkelerde dayanışma borcunu yerine getirirken gerçekleşen hastalık neticesinde ölen ordu mensuplarının ve ordu mensupları statüsünde olanların aile bireylerinin her birine ölen askerin teminat harçlığının⁶⁰ %50 oranı meblağında ölüm aylığı ilavesi (EHK., md. 20.17.1),

xi) Askeri hizmet görevi zamanı Azerbaycan'ın savunması veya savaş operasyonları sürdüren ülkelerde dayanışma gereğince bulunan ama bu hizmetten kaynaklanmayan hastalık neticesinde ölen ordu mensuplarının ve ordu mensupları statüsünde olan sigortalıların aile bireylerine ölen askerin teminat harçlığının %50 oranı tutarında ölüm aylığı ilavesi ödenir (EHK., md. 20.17.2).

b. Toplu Ödeme

Ölen sigortalının yaşlılık aylığı için esas alınan bireysel hesabının fon (yığılma) hissesinde olan tutarın sigortalının hak sahipleri arasında eşit bölüneceği Kanunla düzenlenmiştir (EHK., md.18.5). Ancak geçiş döneminde fon hissesi geçici olarak kullanılmamaktadır. Bu durumda bireysel hesabın fon hissesinde toplanan miktar hak sahiplerine paylaştırılmamaktadır. Nitekim 18.5. maddesinin uygulanarak fon hissesinin hak sahipleri arasında paylaşılması en doğru çözüm olacaktır.⁶¹

Sigortalının veya yaşlılık aylığının fon hissesi “belirlenmemiş sigortalının” hak sahipleri olmadığı durumlarda, sigortalının bireysel hesabının fon hissesinde olan vesaitler ve yaşlılık aylığının fon hissesi üzere alınmamış vesaitler yetkili kurumun bütçesinin gelirlerine ekleneceği kanunda düzenlenmiştir (EHK., md.18.6).

c. Cenaze Yardımı

Kanunda ayrı bir kısa vadeli sigorta dalı olarak “Defin Sigortası” adı altında cenaze ödeneği düzenlenmiştir. Cenaze ödeneği, sigortalının ölümüyle himayesinde olan aile bireylerine verilir. Bunlar, sigortalının eşi, 18 yaşını doldurmamış veya çalışma gücü olmayan çocukları, kardeşleri, malulleri, dede veya nine olarak Kanunda belirtilmiştir.

⁶⁰ Teminat harçlığı – ordu mensuplarının askeri hizmetten ayrıldıkları güne kadar aldıkları tutarda aylık vazife maaşından, rütbe maaşı, hizmet illerine göre ilaveler, gıda payı yerine verilen para, vazife maaşından hesaplanan diğer ilaveler ve artışlar toplamıdır.

⁶¹ **KERIMOV:** s. 72 vd.

Ayrıca, aile bireyleri dışında, ölen sigortalının defin işlemlerini üstlenen kişi bu ödemeyi alma hakkına sahiptir. Serbest olarak yaşama kaynağı bulunan, ücret, yaşlılık aylığı ve diğer gelirleri olan aile bireyleri ölen sigortalının himayesinde olan kişiler kapsamına dâhil edilmemektedir.

Ölen sigortalının hak sahiplerine yaşlılık aylığının bütçe/baza hissesinin üç misli tutarında defin için muavenet (yardım) verilir (EHK., md. 42.2). Defin işlemlerini aile bireylerinden başka birisi yapmışsa, defin muaveneti bu şahıslara ödenir (EHK., md.42.3). Cumhurbaşkanı emriyle cenaze yardımı belirli dönemlerde enflasyon durumuna göre arttırılmaktadır.

d. Hak Sahiplerinin Başvurusu

Ölüm aylığı için hak sahiplerinin başvurusu aranmaktadır. Ölüm aylığı hak sahibi bu hakka sahip olduğu günden dilekçe ile yaşadığı bölgede Sosyal Güvenlik Fonu şubelerine başvuru yapabilirler.

Hak sahibi, Kurum tarafından talep edilen belgeleri sunarak ölüm aylığı talebinde bulunacaktır. Ölüm aylığı için müracaat eden şahsın nüfus cüzdanı, doğum belgesi, aile bireylerinin akrabalık ilişkilerini doğrulayan belgeler, sigortalının ölüm tutanağı veya onun kayıp olduğunu tasdik eden belge, ölüm belgesinde yaş bildirilmemişse yaşı hakkında belge, sigortalının hizmet suresini tasdik eden belgeler ve maaş hakkında belgeler zorunlu olarak istenmektedir. Ayrıca, zaruri hallerde yaşı 18'den 23'e kadar olan aile bireyleri eğitim müesseselerinin örgün şubesinde okuduğuna ilişkin belge, ölen sigortalının 8 yaşını doldurmamış çocuklarına, erkek ve kız kardeşlerine veya torunlarına hizmet eden ana ve babasının, karı/kocanın, dede, nine, kardeşlerin çalışmadığına ilişkin tespit raporu sunmaları gerekmektedir. Eksik belgeler için başvuru sahibine postayla mektup gönderilerek eksikliklerin tamamlanması istenmektedir.

Ölüm aylığı için zaruri olan belgelerin fotokopisi veya noter tarafından tasdik edilmiş sureti sunulmaktadır. Bu kural hizmet suresi hakkında belgeler için değildir. Çünkü bu belgelerin ancak aslı talep edilmektedir. Uygulamada maaş hakkında belge, ölen aile reisinin (sigortalının) aile bireyleri hakkında belgelerin de aslı talep edilmektedir.⁶² Ölüm aylığı, başvurunun kayda alındığı aydan sonraki ayın başından itibaren verilmektedir.

⁶² HÜSEYİNLİ: s. 177

Sonuç

Sosyal sigorta, çalışan insanların yarınlarını garanti altına almak için yapılandırılan bir paylaşım sistemidir. Nitekim süreç içinde çalışanları sosyal güvenlik tehlikelerinin sonuçlarından korumak için kısa vadeli ve uzun vadeli sigorta kolları öngörülmüş ve sosyal koruma altına alınmak istenmiştir. Ölüm sigortası sigortalıların ölmeleri halinde geride bıraktıkları yakınlarının mağdur olmasını önlemek ve sigortalının hak sahiplerine sosyal yardım sağlamak için yapılandırılmıştır.

Araştırmada ölüm sigortasının önemi ve karşılaştırmalı olarak incelenmesinin yararlı olacağı düşüncesiyle konu ele alınmış, Türkiye ve Azerbaycan hukuku açısından incelenmiştir. Özellikle son yıllarda iki ülke arasında büyük ölçüde işgücü paylaşımının yaşandığı bir gerçektir. Bu nedenle çalışmak için giden her iki ülke vatandaşları ve onların yakınlarının haklarının korunması bakımından konu önem taşımaktadır.

Özellikle Azerbaycan hukukunda 2006 yılında yapılan reformlarla sosyal güvenlik sisteminde yeni bir anlayış getirilmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinden Macaristan ve Polonya gibi ülkelerin deneyimleri de dikkate alınarak, emeklilik sisteminin geliştirilmesi yönünde yeni model arayışına girilmiştir. Bu ülkelerde uygulanan iki ayaklı veya üç ayaklı sosyal güvenlik sistemleri uygulanmaya konulmuştur. Nitekim Azerbaycan'da emeklilik sisteminin yaşlılık ve maluliyet sigortaları üç ayaklı, araştırmanın konusu olan ölüm sigortası ise, iki ayaklı olarak düzenlenmiştir.

Dünya Bankası raporuyla önerilen üç ayaklı emeklilik sistemleri 5510 sayılı Kanunun hazırlığı aşamasında Türkiye'de ise geniş tartışmalara sebep olmuştur. Türkiye'de emeklilik sisteminin yaşadığı sıkıntılarla üç ayaklı modelin sunduğu çözüm önerileri arasında doğrudan ve mantıksal bir bağın olmaması konusunda eleştiri ve değerlendirilmeler yapılmış ve sonuçta bu sistem kabul görmemiştir. Bu anlamda Azerbaycan'da uygulamaya konulan üç ayaklı sistemin ortaya çıkaracağı olumlu veya olumsuz neticeler Türkiye'de yaşanan tartışmalara da ışık tutacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ALİYEYEV, Mayıs: Azerbaycan Respublikasında Pensiya Teminatı Sisteminin Teşekkülü ve İnkişaf Perspektivleri (Hukuki Problemler), Bakü Üniversitesi Yayını, Bakü 2003.

ALİYEYEV, Mayıs: Sosyal Teminat Hukuku, Bakü 2007.

ALPER, Yusuf: Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar, 2. Baskı, İstanbul 1999.

ARICI, Kadir: Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 1997.

ARICI, Kadir: “Sosyal Sigorta Sistemimizde Ölüm Sigortasından Ana-Babaya Sağlanan Sosyal Güvenlik Yardımları”, Kamu-İş Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, Ankara 1999.

CANIKLIOĞLU, Nurşen: 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

GÖNENÇ, Levent: "Azerbaycan Anayasası Üzerine Notlar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 47, Sayı: 1-4, 1998.

GUSOVA, K. N: Pravo Sotsialnogo Obespeçeniya, Uçebnik, Moskva, Prospekt, 2002.

GÜZEL, Ali/**OKUR**, Ali Rıza: Sosyal Güvenlik Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1999.

GÜZEL, Ali/**OKUR**, Ali Rıza/**CANIKLIOĞLU**, Nurşen: Sosyal Güvenlik Hukuku, 12. Baskı, İstanbul 2009.

HÜSEYİNLİ, Namık: Azerbaycan’ın Sosyal Güvenlik Sistemi, Kamu-İş, Ankara 2012.

İSMAYILOV, İbrahim/**MÜRŞÜDOV**, Rüfet: Sosyal Teminat Hukuku ve Onun Tatbik Problemleri, Bakü 2001.

KERİMOV, Dahil: Aile Başçısını Yitirmeye Göre Emek Pensiyelerinin Anlayışı, Geçit Devrinde Azerbaycan Respublikasında Devlet ve Hukuk Kuruculuğunun Aktüel Problemleri, Bakü 2006.

KERİMOV, Dahil: Aile Başçısını İtirmeye Göre Emek Pensiyesi, Bakü 2010.

- NAĞIYEV**, S.O: “Mecburi Devlet Sosyal Sığortası/Azərbaycan Respublikasında Devlet ve Hukuk Kuruculuğunun Aktual Problemleri”, Elmi Megaleler Mecmuesi, Sayı:16, Bakü, 2007.
- OKTAR**, Kemal: Yeni Sosyal Güvenlik Sisteminde İşçi Hakları, Ankara 2009.
- OKUR**, Ali Rıza: “Sosyal Güvenlik Reformu: Uzun Dönemli Sigorta Dalları”, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 8, İstanbul 2006.
- ÖZDEMİR**, Cumhur Sinan: Sosyal Güvenlik Reformu Uygulama Rehberi, Ankara 2008.
- SÜNGÜ**, Yakup: “Sosyal Güvenlik Reformu'nun Gelir Dağılımı Üzerinde Etkisi”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 4, Ankara 2007.
- ŞAKAR**, Müjdat: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 4. Baskı, İstanbul 2011.
- TUNCAY**, Can: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 9. Baskı, İstanbul 2000.
- TUNCAY**, Can/**EKMEKÇİ**, Ömer: Sosyal Güvenlik Hukuku'nun Esasları, İstanbul 2008.
- TUNCAY**, Can/**EKMEKÇİ**, Ömer: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 14. Baskı, İstanbul 2011.
- YAZGAN**, Turan: Sosyal Güvenlik, İstanbul 1992.
- YORULMAZ**, Çiğdem: “Ölüm Sigortası”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 68, Sayı: 2010/3, Ankara 2010.
- Yardımlar, Müavineler, Pensiyalar (Kanunlar Toplusu): Bakü 2006.
- ZAHAROV**, Mihail/**TUÇKOVA**, Elvera: Pravo Sotsialnogo Obespeçeniya Rossii, Uçebnik, Moskva 2002.**TÜRKİYE VE**